

//AÚ// Analytický útvar

Článok 2/2019
APRÍL

Ministerstvo obrany SR
<https://www.mod.gov.sk/analyticky-utvar-mo-sr/>

● ● ●
Barbora Olejárová

Reštart pretekov v zbrojení?

Zmluva INF – história, význam, súvislosti

Po viacerých vzájomných obvineniach o nedodržovaní zmluvných záväzkov pristúpili USA a vzápätí Rusko začiatkom roka 2019 k vypovedaniu Zmluvy o likvidácii rakiet stredného a kratšieho doletu z roku 1987. Čaká nás nová éra proliferácie jadrových zbraní vo svete?

Americký prezident Donald Trump 2. februára 2019 formálne deklaroval zámer vypovedať Zmluvu o likvidácii rakiet stredného a kratšieho doletu (INF – Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty), pričom svoje rozhodnutie odôvodnil údajným porušením zmluvy zo strany Ruska. Následne nato deklarovalo suspendovanie záväzkov aj Rusko. Podľa ČL 15 nadobúda jednostranné vypovedanie zmluvy účinnosť šesť mesiacov od jeho oficiálneho oznámenia jednou zo zmluvných strán. Ak sa obe veľmoci do uplynutia stanovenej lehoty nedohodnú na ďalšej forme spolupráce, zmluva, ktorá znamenala prelom v riešení jadrovej otázky v období studenej vojny, prestane byť pre USA a Rusko v auguste 2019 záväzná.

Éra odzbrojovania

Zmluvu INF podpísal americký prezident Ronald Reagan a generálny tajomník ÚV KSSZ Michail Gorbačov 8. decembra 1987 v posledných rokoch trvania studenej vojny. Dokument nadväzoval na už existujúce dohody SALT I (1972) a SALT II (1979, nebola ratifikovaná Kongresom USA) o kontrole zbrojenia. Zmluva INF bola prelomová, pretože zakazuje USA a vtedajšiemu ZSSR vlastníctvo, výrobu a vykonávanie testovacích letov balistických rakiet a striel s plochou dráhou letu odpaľovaných zo zeme s doletom od 500 do 5500 km, vrátane odpaľovacích a testovacích zariadení. V rámci Protokolu o eliminácii zároveň presne vymedzuje konkrétne typy rakiet, ktoré majú byť zničené. Podľa INF sa USA zaviazali k eliminácii balistických rakiet typu Pershing II, Pershing IA, Pershing IB a striel BGM-109G; zatiaľ čo v prípade ZSSR išlo o zničenie balistických rakiet SS-20, SS-4, SS-5, SS-12 a SS-23 a striel typu SSC-X-4. Ku zničeniu uvedených typov zbraňových systémov na oboch stranách došlo v máji 1991, pričom záväzok nevyrábať žiadne nové zariadenia zakázané ustanoveniami zmluvy je platný počas celého trvania účinnosti INF. Po rozpade ZSSR sa právnym nástupcom zväzu a sukcesorom zmluvy stalo Rusko, avšak záväzky z INF prebrali aj ďalšie bývalé sovietske republiky, nakoľko sa na ich územiach nachádzali zariadenia podliehajúce zmluvným inšpekciám – Bielorusko, Kazachstan, Ukrajina, Turkmenistan a Uzbekistan.

Zmluva INF viedla k eliminácii celej kategórie zbraňových systémov v rámci Ruska, USA a Európy.

Porušovanie záväzkov

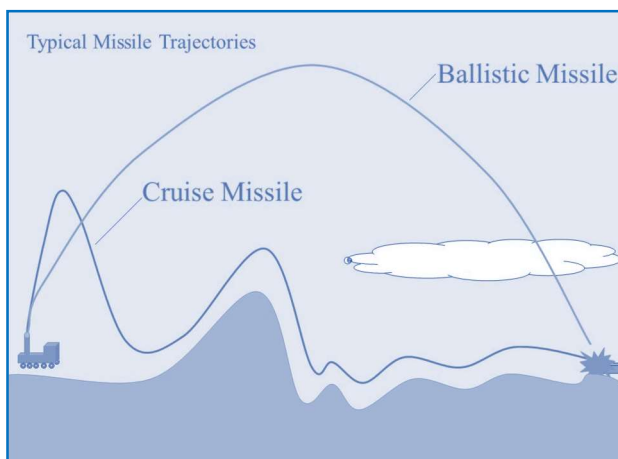
Pochybnosti o porušovaní zmluvných záväzkov zo strany Ruska súvisia najmä s dĺžkou doletu strely SSC-8.

USA aj Rusko sa vzájomne obviňovali z porušovania zmluvy niekoľkokrát, výraznejšie však od júla 2014, kedy USA v rámci každoročne vydávanej správy o dodržiavaní záväzkov v oblasti kontroly zbrojenia a proliferácie (Compliance report) konštatovali, že Rusko si neplní záväzky podľa INF a vyvíja novú strelu z plochou dráhou letu označovanú ako 9M729, alebo tiež SSC-8. Spornou je otázka doletu uvedeného typu strely, ktorý USA stanovujú na 500 km, zatiaľ čo Rusko len 480 km, teda v súlade s princípmi zmluvy.

Rusko spochybňuje využívanie amerického systému Aegis Ashore, rakiet Hera a UVA v protiklade so zmluvou INF.

Rusko naopak tvrdí, že viaceré systémy vyvíjané v rámci USA nie sú v súlade s INF. Po prvé, ide o systém Aegis Ashore, ktorý je súčasťou amerického protiraketového systému EPAA v Európe. EPAA pozostáva z pozemských aj námorných systémov lokalizovaných v Turecku, Rumunsku, Nemecku a Poľsku, pričom nosnými zložkami systému je na jednej strane interceptor SM3 zameraný na ochranu proti balistickým strelám s krátkym a stredným doletom, na strane druhej vertikálne odpaľovacie systémy MK-41. Práve zložka Aegis Ashore ako pozemná časť systému Aegis lokalizovaná v rumunskom meste Deveselu má podľa Ruska nielen obranné, ale aj

ofenzívne kapacity a svojou povahou (pozemná lokalizácia, zameranie na krátky a stredný dolet) porušuje záväzky zmluvy INF. Druhým sporným bodom je vývoj cieľových rakiet na testovanie amerických protiraketových systémov. Takou je aj raketa Hera vyvíjaná na testovanie systému Thaat, ktorá je podľa tvrdení Ruska svojím doletom a súvisiacimi parametrami v rozpore s ustanoveniami zmluvy. A napokon do tretice - Rusko spochybňuje využívanie UAV (bezpilotných lietadiel – dronov), vyvíjaných v USA a ich súlad s INF, nakoľko drony spĺňajú niektoré kritériá navádzaných striel, avšak nie sú predmetom úpravy INF.

Štandardné trajektórie balistických rakiet (ballistic missiles) a striel s plochou dráhou letu (cruise missiles)

Trajektória balistickej rakety kopíruje balistickú krivku. Varianty prispôbené na dlhé vzdialenosti, napr. medzikontinentálne balistické rakety, môžu v najvyššom bode svojej trajektórie dosiahnuť výšku viac než 1000 km. Pre porovnanie, Medzinárodná vesmírna stanica ISS obieha Zem vo výške približne 400 km. Pre let balistickej rakety je príznačné využitie raketového pohonu - motor rakety navedie na svoju dráhu a po pomerne krátkom čase vyčerpá svoje palivo. Raketa zotrvačnosťou potom pokračuje smerom nahor, dosiahne najvyšší bod svojej dráhy a pokračujúc na základe princípov zotrvačnosti a voľného pádu zasiahne cieľ.

Trajektória strely s plochou dráhou letu vykazuje hlavné rozdiely vo výške a manévrovateľnosti. Zvyčajne je priebežne navádzaná a pri lete kopíruje v podstatne nižších výškach znaky terénu, aby sa tak vyhla detekcii radarmi. Nie je poháňaná raketovým motorom, ale v celej dĺžke letu prúdovým motorom, využívaným aj v leteckej doprave. Let balistickej rakety je preto podstatne jednoduchšie predvídateľný, a to aj napriek tomu, že dosahuje vyššie nadzvukové rýchlosti.

Ilustrácia: QUORA

Nová doba jadrová

Rovnako ako otázka porušovania INF zo strany oboch aktérov je v súčasnosti dôležitá téma relevantnosti vyše tridsať rokov starej zmluvy. Na jednej strane INF viedla k eliminácii celej kategórie zbraňových systémov nielen v rámci Ruska a USA, ale v celej Európe – po skončení studenej vojny došlo k eliminácii systémov zahrnutých v INF v Nemecku, Maďarsku, Poľsku, Českej republike, Slovensku, a v roku 2002 tiež v Bulharsku ako v poslednom štáte v rámci východnej Európy. Na strane druhej je potrebné poukázať na viacero faktorov, ktoré význam INF v súčasnej dobe limitujú. Po prvé, zmluva sa týka len rakiet odpaľovaných zo zeme, nie z mora či zo vzduchu – tieto spôsobilosti si signatárske štáty môžu ponechať. A po druhé, zmluva zaväzuje len dve najväčšie jadrové mocnosti – Rusko a USA, avšak opomína ostatné oficiálne jadrové veľmoci – Spojené kráľovstvo, Francúzsko a Čínu; ako aj tieňové jadrové štáty - Indiu, Pakistan, Irán, Izrael či KĽDR.

Z historickej skúsenosti je zrejmé, že väčšina zmlúv o obmedzovaní zbrojenia bola zameraná na zákaz výroby či zníženie počtov tej kategórie zbraňových systémov, ktorá mala pre signatárske štáty malý význam a bola v porovnaní s novo-vyvíjanými systémami zastaraná alebo príliš nákladná. Štáty si pritom vždy ponechali také jadrové spôsobilosti, aby nebola dotknutá ich schopnosť zastrašenia a druhého úderu v prípade potenciálneho jadrového konfliktu. Zároveň je potrebné dodať, že vypovedanie zmlúv týkajúcich sa jadrových zbraní nie je v bilaterálnych vzťahoch medzi USA a Ruskom ničím novým. Už v roku 2001 napríklad George Bush Jr. odstúpil od ABM Treaty z roku 1972, ktorá limitovala umiestňovanie systémov protiraketovej obrany na dve oblasti. V danom období bol pritom tento krok podobne ako v prípade vypovedania INF chápaný ako obnovenie pretekov v zbrojení na základe teórie, podľa ktorej je budovanie systémov protiraketovej obrany založené na očakávanom útoku zo strany iného štátu, čo sa ale v konečnom dôsledku nepotvrdilo. Z pohľadu jadrovej proliferácie vývoj v oblasti INF zdôrazňuje najmä nutnosť pretransformovať starý jadrový systém vzťahov do novej štruktúry jadrovej rovnováhy tak, aby v nej boli zahrnutí noví štátni aj neštátni aktéri (Čína, KĽDR, teroristické skupiny vlastniace jadrový materiál); ako aj nové technológie a priestory pre využívanie sily jadra - vesmír. Dôležité tiež bude sledovať, ako sa Rusko a USA postavia k predĺženiu zmluvy New Start z roku 2010, ktorá na princípe nukleárnej parity limituje u všetkých signatárov počty jadrových hlavíc na maximálny počet 1550 kusov a jadrových nosičov na 700 kusov. Platnosť tejto zmluvy skončí v roku 2021.

Článok vyšiel v rezortnom časopise Obrana 04/2019.

Materiál prezentuje názory autora a Analytického útvaru MO SR, ktoré nemusia nevyhnutne odzrkadľovať oficiálne názory a politiky Ministerstva obrany SR. Cieľom výstupov AÚ je podnecovať a zlepšovať odbornú a verejnú diskusiu na aktuálne témy v oblasti obrannej a bezpečnostnej politiky štátu. Práca neprešla jazykovou úpravou.